

Foto: Andia van Riet

FRANCOFONIE, FRANCOFILIE EN FRANCOFILOFONIE ANNO 2015

De positie van het Frans in ons land is niet meer wat die geweest is. Hoe staat het er wereldwijd voor, wat is het Franse overheidsbeleid en hoe zou ons onderwijs daarop kunnen aansluiten?

ARIE HOEFLAAK

Het valt te betreuren, maar niet te ontkennen: al geruime tijd moeten we met lede ogen toezien hoe de positie van het Frans in ons land aan belang inboet. De aantallen studenten Frans in hbo en wo worden steeds bescheidener, en in vmbo en havo kiezen leerlingen steeds minder het vak. Nam in 2000 veertien procent van het aantal vmbo-leerlingen deel aan het eindexamen Frans, in 2013 was dat percentage minder dan de helft: zes en een half. Voor het havo was de daling geringer: van 27 procent naar 20 procent. Toch is de rol van het Frans nog lang niet uitgespeeld: in diezelfde periode steeg het aantal vwo'ers dat Frans had gekozen van 31 procent in 2000 naar 42 procent in 2013. Verheugend is ook dat aan de Dag van de Franse Taal, die de Ronde Tafel Frans op 13 november vorig jaar organiseerde, door de media ruim aandacht werd besteed (zie <<http://tiny.cc/ltm-frans>>).

Hoe is het gesteld met de rol van het Frans in internationaal verband gezien? Onlangs verschenen twee publicaties die ruimschoots inzicht verschaffen in de stand van zaken. In dit artikel wordt een aantal aspecten daarvan besproken.

Frans wereldwijd

Op wereldschaal is het Frans nog volop zicht- en hoorbaar, getuige een recente studie naar de positie van het

Frans wereldwijd, gepubliceerd door het Observatoire de la langue française, dat de statistieken verzamelt voor de Organisation internationale de la Francophonie (OIF). Het valt op dat de positie van het Frans in een aantal Afrikaanse landen juist sterker wordt. Zoals Abdou Diouf, secretaris-generaal van de Francophonie, in het voorwoord opmerkt: '(...) le français réunit des locuteurs dont le cercle s'élargit mais dont le centre s'enracine progressivement en Afrique. Ainsi, ce sont désormais les Africains qui décideront de l'avenir de la Francophonie.'

Deze studie, getiteld *La langue française dans le monde 2014*, is bij uitgeverij Nathan in kloelike boekvorm (576 blz.) verschenen, de website van de OIF biedt een royale downloadbare samenvatting (*synthèse*) in diverse talen: <<http://tiny.cc/ltm-frans2>>.

Het boek is onderverdeeld in drie delen, gespreid over 34 hoofdstukken: 'Qui parle français dans le monde?', 'Qui apprend le français dans le monde?' en 'Le français, langue de communication internationale et des affaires'. In de 24 pagina's tellende *synthèse* zijn die delen ingedikt tot zeven korte hoofdstukken. Hieronder volgt een aantal, vooral getalsmatige, gegevens uit die *synthèse*.

Om te beginnen een plaatsbepaling op de wereldranglijst, gerekend naar het aantal sprekers. Na het Mandarijn, Engels, Spaans en het Arabisch of Hindi (dat hangt van de schattingen af) neemt het Frans de vijfde

Ondanks de relatieve daling van het aantal leerders van het Frans in Europa (sinds 2010 acht procent minder), blijft ons continent op de tweede plaats staan. Wereldwijd bedroeg de groei zes procent

plaats in, aldus het rapport. Of die rekensom klopt, lijkt niet heel zeker: ongeacht de vraag of het Arabisch dan wel het Hindi op vier thuishoort, een van beide moet dan op vijf staan, dus zou voor het Frans plaats zes gereserveerd moeten worden. Hoe dan ook, in 102 landen en gebieden (niet zonder enig gevoel voor overdrijving aangeduid als ‘francofoon melkwegstelsel’) kunnen circa 274 miljoen mensen zich uitdrukken in het Frans. Op diverse domeinen op wereldschaal neemt het Frans een vooraanstaande plaats in: voor zakelijk gebruik staat het nummer drie, op internet is het de vierde meest gebruikte taal, maar het staat, toch enigszins verrassend, op nummer twee als informatietaal in de media, als werktal voor het grootste deel van internationale organisaties en als meest geleerde taal ter wereld. Dat laatste is vooral het geval in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, waar exacte vakken vaak in het Frans worden gegeven. Het zijn vooral de Instituts français in die regio’s die (volwassen) cursisten trekken, wat erop wijst dat die niet per se het Frans als verplicht schoolvak kiezen, maar dat geheel uit vrije wil doen. Het is goed denkbaar dat ze van die keuze economisch voordeel verwachten, met het idee dat in een continent waar sinds een tiental jaren de economische groei gemiddeld ongeveer vijf procent per jaar bedraagt, kennis van het Frans een ‘atout économique’ vormt.

Ondanks de relatieve daling van het aantal leerders van het Frans in Europa (sinds 2010 acht procent minder), blijft ons continent op de tweede plaats staan. De grootste groei zien we tijdens dezelfde periode in Afrika ten zuiden van de Sahara (44%) en in Azië en Oceanië (43%), terwijl per saldo wereldwijd de groei zes procent gemiddeld bedroeg.

Ook de afdelingen van de Alliance française vertoonden in ongeveer dezelfde periode groei: twaalf procent. Omdat de Alliance ook volwassenen als doelgroep heeft, kunnen we ervan uitgaan dat het hier, net als bij de Instituts français, om eigen keuzes gaat.

Alles bij elkaar genomen, komt het erop neer dat de groei van het aantal gebruikers van het Frans vooral in Afrika te verwachten valt, terwijl in Europa (dus ook in ons land) het aantal waarschijnlijk zal afnemen.

Politieke actie

Om een idee te krijgen over de manier waarop de Franse politiek met deze ontwikkelingen om zou kunnen gaan, nemen we kennis van een omvangrijk rapport opgesteld onder leiding van Jacques Attali – onder veel meer econoom met een internationale carrière en destijds adviseur van François Mitterrand – en getiteld *La francophonie et la francophilie, moteurs de croissance durable*.

Daarin wordt nadrukkelijk het belang van de taal voor economische ontwikkeling onder de aandacht gebracht aan de hand van het zogenaamde graviteitsmodel, in 1962 geïntroduceerd door Jan Tinbergen, dat kort gezegd hierop neerkomt: hoe groter landen zijn, des te meer handel ze drijven met elkaar, en hoe verder ze van elkaar afdiggen, hoe minder ze dat doen. De auteurs voegen aan dit model de stelling toe dat ook een taalbarrière een obstakel vormt voor de internationale handel. Dat gegeven komt ons maar al te bekend voor: menigmaal is erop gewezen door onverdachte instellingen als Fenedex dat het Nederlandse bedrijfsleven miljarden aan orders misloopt door gebrekkige kennis van het Frans (en het Duits).

Uiteraard wordt ook het begrip ‘francofonie’ toegelicht. Het gaat om het geheel van volkeren die het Frans gebruiken als moedertaal, gebruikstaal, bestuurstaal en/of taal in het onderwijs. De OIF beschouwt als francofoon degenen die in het Frans kunnen lezen en schrijven. Zo’n enge definitie verrast toch enigszins, het gezonde verstand zegt immers dat ook spreken en verstaan commercieel profijt kunnen opleveren, maar wellicht is de OIF van mening dat heden ten dage handel ook uitsluitend per e-mail kan worden gedreven.

Naast de term ‘francofonie’ wordt ‘francofilie’ genoemd. Daarmee wordt bedoeld het geheel van landen waar het Frans geen officiële taal is en door minder dan twintig procent van de bevolking wordt gesproken, maar waar een deel van de inwoners belangstelling heeft voor de Franse taal en cultuur. Vervolgens komen de ‘francofilofonen’ aan bod, personen voor wie het Frans een belangrijke rol speelt in hun beroepsleven en die opiniemakers zijn in de zakenwereld, de politiek, de

‘Francofilofonen’ zijn personen voor wie het Frans een belangrijke rol speelt in hun beroepsleven en die opiniemakers zijn in de zakenwereld, de politiek, de cultuur en de media

cultuur en de media. In een van de bijlagen worden portretten van die categorie geschetst. Kofi Annan, afkomstig uit Ghana, vormt daarin een prominent voorbeeld, evenals Mario Soares, ex-president van Portugal. Helaas is – ten onrechte! – onze eigen Frans Timmermans niet in die reeks te vinden; Suriname daarentegen wel, in de persoon van Raymond van Hemert, oprichter van het instituut Frans in Suriname, die onder meer wijst op het belang van het Frans in de contacten met buurland Guyana.

Diverse ideeën ter versterking van het Frans en de francofonie passeren de revue, het meest vergaande is wel het idee om te komen tot een Francofone Unie naar het model van de Europese Unie en het Commonwealth van het Verenigd Koninkrijk. Wil dat idee verwezenlijkt kunnen worden, dan moet de verspreiding van de Franse taal gesteund worden, pas dan zal duurzame economische groei mogelijk zijn. Wordt dat nagelaten, dan dreigt Frankrijk buitenspel komen te staan in de wereldeconomie op het gebied van de informatica, onderzoek, uitwisselingen en het toerisme, zo is de redenering.

Nieuwe media

Voor het onderwijs in het Frans buiten de Hexagone wordt gepleit voor gebruik van nieuwe media, zoals versterking van de rol van het CNED (Centre national d’enseignement à distance), om zo Franstalig afstandsonderwijs aan te bieden op plaatsen waar te weinig aanbod is, verrijking van het aanbod aan FLOTs (*Formations en lignes ouvertes à tous*, ook wel genoemd: CLOM, *cours en ligne ouverts et massifs* – aan onze universiteiten bekend onder de naam MOOC (*massive open online courses*), vergroting van het aanbod van ‘professioneel Frans’ (Frans voor speciale doeleinden) door de Instituts français, Alliances françaises en privéinstellingen in opkomende economieën. Veel collega’s zullen zich aangesproken voelen door de aanbeveling om te profiteren van het succes van francofone artiesten (chanson en film). Het creëren van een francofoon Netflix in de vorm van V&DA (*vidéo à la demande par abonnement*) kan daarbij goede diensten bewijzen.

Tot slot

Alles overziend rest de vraag wat deze voorstellen, die – het zij nogmaals benadrukt – het belang van het Frans voor economische groei centraal stellen, voor landen als het onze kunnen betekenen.

In de tweede bijlage, getiteld ‘La géographie de la francophilophonie: Synthèse des réponses du réseau diplomatique’ worden in een paragraaf met de kop ‘Le nombre de francophones décline dans les pays d’Europe de l’Ouest’ twee zinnen aan Nederland gewijd: ‘Aux Pays-Bas, l’apprentissage du français décline. Les élites perdent une pratique du français qui a été commune dans l’après-guerre et jusque dans les années 1970 et 1980, construction européenne aidant.’ Daar blijft het bij.

Conclusie: als dit rapport gehoor vindt bij de Franse overheid, zal het zwaartepunt van de bevordering van het Frans op het wereldtoneel ongetwijfeld nog meer in Afrika komen te liggen. Willen we in ons land de positie van het Frans behouden – liever nog: versterken –, dan zullen we, met de zeer gewaardeerde inbreng en steun van ambassade en Institut français, Alliance française en Ronde Tafel Frans, er zelf de schouders onder moeten blijven zetten. Gezien de te verwachten toenemende aandacht voor (‘francofilofoon’) Afrika, zou het wel eens verstandig kunnen zijn om ook in ons onderwijs daarmee rekening te houden. Over de manier waarop precies, daar moet nog stevig over worden nagedacht. Kijkend naar het enorme creatieve potentieel dat wederom zichtbaar was tijdens het recente Congres Frans, moeten we daarin flinke stappen kunnen zetten, zoals dat vandaag de dag heet. ■

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Alberts, R. V. J., & Verhelst-Deman, M. M. L. (2000). *Examenverslag vbo/mavo/havo/vwo 2000*. Arnhem: Cito.
- Alberts, R. V. J., & Erens, B. J. M. (2013). *Verslag van de examencampagne 2013 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Cito.
- Attali, J. (2014). *La francophonie et la francophilie, moteurs de croissance durable*. Parijs: Direction de l’information légale et administrative. Geraadpleegd op <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/144000511>
- Wolff, A., & Aithnard, A. (Red.). (2014). *La langue française dans le monde 2014*. Parijs: Éditions Nathan.